Yttrande
Umeå universitet
Juridiska insstitutionen vid
Samhällsvetenskaplig fakultet

UMEÅ UNIVERSITET

Dnr FS 1.5-1407-26

Ert dnr Ju2026/01670

Justitiedepartementet
Enheten för domstols- och åklagarfrågor
ju.remissvar@regeringskansliet.se
ju.L4@regeringskansliet.se

Remissyttrande över betänkandet SOU 2026:45 Effektiva ingripanden mot brott i cybermiljö

Juridiska institutionen vid Umeå universitet har haft uppdraget att bereda Umeå universitets remissyttrande över betänkandet *SOU 2026:45 Effektiva ingripanden mot brott i cybermiljö*. Yttrandet är utarbetat av professor Markus Naarttijärvi och docent Mattias Hjertstedt.

Sammanfattning

Umeå universitet avstyrker utredningens förslag i dess nuvarande form. Det finns förvisso ett behov av förbättrade möjligheter för polisiära myndigheter att ingripa mot pågående brottslighet i digitala miljöer, men den föreslagna lagen är alltför långtgående i de befogenheter som föreslås. Utredningen har inte försett dessa med tillräckliga rättssäkerhetsgarantier, inte minst i fråga om beslutsbefogenheter som bör ligga hos domstol. Umeå universitet menar vidare att frågor om överskottsinformation bör regleras tydligare och med större restriktivitet för att undvika att lagstiftningen blir en bakväg till informationsinhämtning och i praktiken ett kringgående av de rättssäkerhetsgarantier som omgärdar hemlig dataavläsning. Umeå universitet efterlyser vidare förtydliganden rörande vissa av de extraterritoriella aspekterna av lagstiftningen.

Synpunkter

1. Jurisdiktionsfrågor

Umeå universitet noterar att utredningens förslag innebär ett tydligt och långtgående avsteg från den syn på jurisdiktion som har varit Sveriges hållning under lång tid. De avvägningar som utredningen presenterar som stöd för dessa avsteg till förmån för en anknytning till svenska förhållanden är i huvudsak väl avvägda, men Umeå universitet anser att förslagen i fråga om radering och ändring av information inte tar tillräcklig hänsyn till folkrättsliga gränser. Som utredningen noterar har ett antal länder övergått till en form av anknytningsbaserad jurisdiktion i den digitala domänen, vad som brukar beskrivas som undersökningsjurisdiktion (eng. *investigative jurisdiction*). Utredningen föreslår att Sverige anammar en liknande

hållning i fråga om de föreslagna åtgärderna i cybermiljö. Den rättsvetenskapliga forskning som har studerat förhållandet mellan sådan undersökningsjurisdiktion och folkrättsliga gränser har dock pekat på att åtgärder innefattande radering eller ändring av data lokaliserad utanför statens territorium kan bryta mot folkrättsliga åtaganden och de gränser som ställts upp i bl.a. Tallinmanualen.[1] Dessa åtgärder skiljer sig alltså i folkrättslig mening åt från exempelvis kopiering av data, som inte i samma utsträckning innebär en begränsning av suveräniteten hos den stat där uppgifterna lagras. Utredningen lyfter också dessa risker, men utan att föreslå lösningar på dem. Utredningen pekar förvisso på att det finns särskilda krav vad gäller radering av data, vilket får antas ta sikte på beslutsbefogenheterna, men inget av de krav som gäller för radering tar specifikt sikte på de risker för suveränitetskränkningar som åtgärderna medför, och de involverade aktörerna är inte heller instruerade att ta sådana frågor i beaktande vid beslut om åtgärder enligt lagen. Umeå universitet anser att lagen bör förenas med starkare garantier för att polisiära åtgärder enligt lagen inte innebär kränkningar av främmande staters suveränitet. Frågan om suveränitetsrisker bör också lyftas in i författningskommentaren såvitt avser bland annat proportionalitet i 7 §. Umeå universitet anser vidare att de risker i detta avseende som metoderna innebär understryker behovet av att en domstol beslutar om tillstånd för åtgärder enligt lagen (se nedan avsnitt 4).

2. Förbud mot ingripanden

Umeå universitet anser att det förbud mot att ingripa som gäller enligt 8 § är en rimlig inskränkning av lagens befogenheter. De exempel som nämns utgår dock uteslutande från svenska förhållanden om kontexter som bör vara fredade från ingripande. Givet att lagen blir tillämplig även på informationssystem utomlands bör det tydliggöras att dessa förbud även gäller i samma utsträckning utomlands, exempelvis kyrkor, advokatbyråer och nyhetsredaktioner som är lokaliserade utomlands. Det bör i sammanhanget understrykas att stater som ingriper extraterritoriellt enligt folkrättsliga principer också måste utsträcka skyddet för grundläggande rättigheter extraterritoriellt i motsvarande mån.

I sammanhanget vill Umeå universitet framföra att utformningen av 36 kap. 5 § rättegångsbalken bör göras tydligare i samband med den översyn av tvångsmedel som utredningen gör. Denna bestämmelse har betydelse för inte enbart vittnesplikten enligt RB och tillämpningsområdet för den tilltänkta lagen om polisiära ingripanden i cybermiljö, utan för ett antal regler som hänvisar till bestämmelsen. Sedan länge har bestämmelsen

[1] Se bl.a. Shurson J. Investigative Jurisdiction: The Evolving Limits of Extraterritoriality in Transnational Digital Investigations. *International and Comparative Law Quarterly*. 2025;74(3):675–705. doi:10.1017/S0020589325100985

kritiserats för att vara svårtolkad på grund av att den innehåller lokutioner som ”erfarit”, anförtrotts” och ”i samband därmed erfarit” (se t.ex. prop. 1987/88:89 s. 11–13, 15–21 och SOU 1995:47 s. 26, 360–370, 495–496). Juridiska institutionen anser därför att bestämmelsen i 36 kap. 5 § bör utformas på ett tydligare sätt, så att framtida tillämpningsproblem kan undvikas.

3. Beslut om tillträde till fysiska miljöer

Det noteras att lagens tillämpningsområde som har reglerats i 2 § är uttryckt på ett sätt som inte är begränsat till Sveriges territorium. Med anledning av detta menar Umeå universitet att frågan om fysiskt tillträde till platser som allmänheten inte har tillgång till i 9 § bör uttryckas på ett sätt som tydliggör att rätten att bereda sig tillgång till dessa platser endast gäller inom svenskt territorium. Även om det får förutsättas att bestämmelsen om fysisk tillgång inte är avsedd att kunna tillämpas utomlands och därigenom medföra kränkningar av andra staters suveränitet bör detta tydliggöras i lagtexten. Frågan om tillträde till fysiska lokaler bör därmed begränsas till att omfatta informationssystem som omfattas av lagen enligt 2 § 3 p., dvs. sådana som finns inom Sveriges gränser. Åtgärder som kräver fysiskt tillträde till platser utomlands måste följaktligen lösas genom sedvanligt internationellt samarbete.

4. Tillståndsgivning och rättssäkerhetsgarantier

Utredningen föreslår att ge polisära myndigheter tillgång till mycket långtgående och tidigare inte existerande befogenheter i den digitala miljön. Umeå universitet menar att sådana långtgående befogenheter måste förenas med starka rättssäkerhetsgarantier för att vara proportionerliga, inte minst gällande beslut om tillstånd till ingripanden. Utredningen pekar återkommande på att de föreslagna åtgärderna inte är att jämföra med hemlig dataavläsning som genom sin utredande och informationsinhämtande karaktär är mer integritetskänslig. Detta talar enligt utredningen för att den domstolsprövning som hemlig dataavläsning omfattas av inte är nödvändig vid ingripanden enligt den föreslagna lagen. Umeå universitet menar att denna argumentationslinje haltar på flera punkter och att ingripanden enligt den föreslagna lagen bör vara föremål för tillståndsgivning av allmän domstol.

I likhet med det särskilda yttrandet av Ida Olsson och Andreas Persson menar Umeå universitet att det finns stora likheter med hemlig dataavläsning. För det första skiljer sig åtgärder i cybermiljön från polisingripanden i den fysiska miljön i det att de genom sin natur är mindre uppenbara och öppna. Flera av de åtgärder som föreslås kan i praktiken vara svåra att attribuera till en polisiär myndighet om inte polisen aktivt informerar om det. Även om avsikten inte är att åtgärderna ska ske i

hemlighet, vilket är fallet med hemlig dataavläsning, kommer åtgärderna i stor utsträckning kunna vara svåra att hänföra till polisiära åtgärder. För det andra ger ingripanden i cybermiljön genom sin natur tillgång till en potentiellt omfattande informationsinhämtning. Som Olsson och Persson noterar i det särskilda yttrandet är kanske syftet med åtgärder enligt lagen inte primärt informationsinhämtande, men i lagstiftningen saknas det begränsningar för att i samband med åtgärderna samla in information och sedan använda dem för andra ändamål. Detta öppnar enligt Umeå universitets mening för att lagstiftningen i praktiken kan nyttjas för att kringgå den domstolsprövning och de andra rättssäkerhetsgarantier som omgärdar hemlig dataavläsning. För det tredje är tröskeln för användning av de föreslagna åtgärderna synnerligen låg i fråga om brottslighetens konkretisering, likaså behöver inte en misstänkt gärningsperson vara identifierad. Ingripandena sker också på ett tidigare stadium, då det kan vara svårare att överblicka effekter och relevanta omständigheter. Samtidigt är de potentiella konsekvenserna långtgående i fråga om skador på informationsmiljön, suveränitetsintrång (se ovan), och den sekundära informationsinhämtning som metoderna kan innebära. Blockering och ändring av data kan medföra intrång i både informationsfriheten och yttrandefriheten. I fråga om radering blir effekterna än större. Allt detta talar för att rättssäkerhetsgarantierna åtminstone bör motsvara de som gäller vid hemlig dataavläsning, inte minst i fråga om tillståndsgivning.

Umeå universitet menar därför att domstolsprövning utgör en viktig grundförutsättning för att intrånget i motstående intressen ska kunna anses proportionerliga. I brådskande fall kan domstolsbeslut kombineras med interimistiska beslut av åklagare, som sedan underställs domstolsprövning. Givet de långtgående konsekvenserna för relevanta rättigheter, de potentiella skador på informationssystem och data som åtgärderna kan medföra, och de internationella suveränitetsdilemman som åtgärderna kan innebära, är det enligt Umeå universitets mening klart olämpligt att beslut kan fattas internt hos polisiära myndigheter.

Umeå universitet vill också ta tillfället i akt att peka på att ett stort antal utredningar och lagstiftningsåtgärder på tvångsmedelsområdet sedan många år tillbaka har påpekat att domstolsprövning inte förmår svara upp mot polisiära myndigheters behov av beslut på alla dygnets timmar. Detta har i sin tur använts som ett argument för att placera beslut om tvångsmedel hos andra myndigheter, vilket har inneburit en lägre grad av skydd för rättssäkerheten. Umeå universitet anser att tiden är mogen att överväga införandet av en jourfunktion vid allmän domstol, som kan fatta beslut inte bara om tvångsmedel enligt denna lag utan fylla en liknande funktion vid andra tvångsmedel i såväl den fysiska som den digitala miljön. Så är också fallet i de flesta andra jämförbara länder, där sådana system också fungerar väl.

5. Överskottsinformation

Umeå universitet menar, i likhet med vad som också påpekats i det särskilda yttrandet av Ida Olsson och Andreas Persson, att den informationsinsamlande potentialen i lagstiftningen inte har beaktats i utredningen i tillräcklig utsträckning. För att förhindra att lagstiftningen i praktiken blir en bakväg till informationsinhämtning för brottsutredande ändamål eller underrättelseverksamhet behöver möjligheterna att inhämta och nyttja information som återfinns vid åtgärder enligt lagen regleras tydligare och begränsas. Umeå universitet vill i sammanhanget framhålla att sådana informationsinhämtande åtgärder bör omfattas av samma villkor och förutsättningar som gäller för motsvarande inhämtning enligt lagen om hemlig dataavläsning. En förutsättning för det är att tillståndsgivning sker vid domstol. Om sådan domstolsprövning införs för att vidta åtgärder enligt lagen, skulle prövningen av informationsinhämtning eller bruk av överskottsinformation kunna prövas av domstolen i samband med förfarandet och förses med särskilda villkor för att undvika att inhämtning sker på basis av en lägre nivå av skydd än vad som gäller för hemlig dataavläsning.

6. Proportionalitet

Umeå universitet menar att frågan om proportionaliteten i åtgärderna blir central för att ge skydd mot godtyckliga inskränkningar av grundläggande rättigheter. Utredningen, och eventuella framtida lagstiftningsförslag, bör därför ge närmare vägledning för dessa proportionalitetsbedömningar samt understryka behovet av exempelvis att beakta suveränitetsrisker och sekundära risker för exempelvis yttrandefrihet och informationsfrihet. De exempel på proportionalitetsöverväganden som ges i utredningen antyder att en nedstängning av en hel plattform sällan kan tänkas vara proportionerligt, men detta ger inte någon större ledning för mindre långtgående åtgärder.

7. Begränsningar av åtgärder som påverkar processuella rättigheter

Umeå universitet menar att frågan om ändring och radering av uppgifter väcker frågor om processuella rättigheter, genom att en informationsmiljö som också kan komma att användas och analyseras inom ramen för en straffrättslig bevisprövning påverkas av myndigheternas åtgärder. Det bör därför förtydligas att ändring och radering av uppgifter genom lagens befogenheter inte får ske på ett sätt som kan undergräva misstänkas processuella rättigheter. Radering eller ändring av uppgifter bör exempelvis inte få ske om uppgifterna skulle kunna tala till misstänktas fördel i en eventuell framtida brottsutredning. Likaså bör tekniska åtgärder och dokumentation vidtas för att säkerställa att det i efterhand kan spåras vilka

uppgifter som har ändrats för att möjliggöra för granskning genom andra rättsliga aktörer såsom åklagare och ombud vid eventuella straffrättsliga förfaranden mot personer som kan kopplas till de digitala miljöer där ingripanden skett.

8. Lagstiftningstekniska kommentarer

Umeå universitet har under punkt 2 och 3 ovan gett vissa lagstiftningstekniska kommentarer. Vidare bör framhållas att de myndigheter som har rätt att vidta åtgärder enligt lagen kan anges i en särskild inledande paragraf, varvid övriga paragrafer där uppräkning av dessa myndigheter sker i stället kan hänvisa till ”myndigheter som anges i X §”. Härigenom behöver inga följdändringar i ett stort antal bestämmelser göras om de relevanta myndigheterna behöver begränsas eller utökas i framtiden.

I ärendet har dekan Ulrika Haake, samhällsvetenskaplig fakultet, fattat beslut. Fakultetssamordnare Åsa P. Isaksson har varit föredragande.

Ulrika Haake
Dekan

Åsa P. Isaksson
Fakultetssamordnare